

MUSADDIK, Muhammed

MUSADDIK, Muhammed

(محمد مصدق)

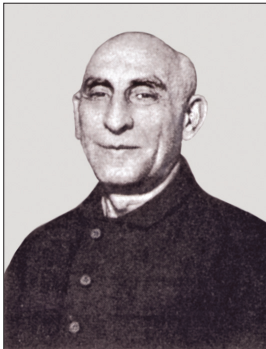
(1881-1967)

İran'da petrolün millileştirilmesini sağlayan başbakan.

Muhammed Hidâyet Musaddık soylu ve zengin bir ailenin çocuğu olarak Tahran'da dünyaya geldi. Babası Mirza Hidâyetullah Âştîyânî, annesi Kaçar Hükümdarı Feth Ali Şah'ın torunu Mülktâc Hanım'dır. Çocukluğunda babasını kaybedince annesi tarafından yetiştirildi. On yaşında iken Nâsirüddin Şah kendisine Musaddıku's-saltana unvanı verdi ve bundan dolayı Musaddık lakabıyla anıldı.

Musaddık'ın çocukluğu ve gençliği, bir yandan İran'ın dış güçlerin nüfuz mücadelesine sahne olduğu ve bu güçlerin büyük imtiyazlar elde ettiği, öte yandan bu durumu kabullenemeyen bazı aydınların ülkenin kurtuluşu ve modernleşmesi için yoğun çaba sarfettiği bir dönemde geçti. Gelişen olaylar toplumun çeşitli tabakalarında itirazlara ve muhalefete yol açıyordu. Bu devirde Musaddık ilk memuriyeti olarak Horasan eyaletinde müstevfiklik görevinde bulundu. On dokuz yaşında iken siyasî meselelerle ilgilenmeye başladı ve hürriyetçilere katıldı. Ardından, gelecekteki Meşrutiyet hareketinin önderlerinden Seyyid Ebû'l-Kâsım ile arkadaş oldu ve onun kız kardeşiyle evlendi. Yirmi beş yaşında iken üyeleri arasında *Luğatnâme* sahibi Ali Ekber Dihhudâ'nın da yer aldığı Câmî-i İnsâniyyet (Meccma'-ı İnsâniyyet) Encümeni'ne girdi. Bir süre sonra tahsiline devam etmek için Avrupa'ya gitti. Önce Paris'te Ecole des Sciences'ta iki yıl iktisat okudu (1909-1910); ardından İsviçre'ye geçerek Neuchatel Üniversitesi'nde hukuk doktorası yaptı, bu arada bir hukuk bürosunda avukat olarak çalıştı.

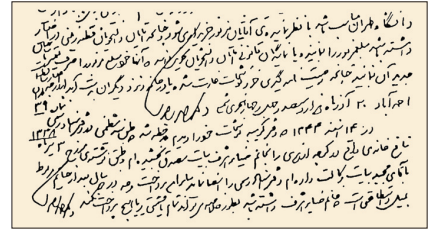
İran'a dönünce (1914) bir süre Tahran Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde

Muhammed Musaddık

ders verdi. Bu sırada yakın dostu Ali Ekber Dihhudâ'nın teşvikiyle Hizb-i İ'tidâlî'ye girdi; ardından meclis tarafından kurulan ve malî konuları denetleyen havale komisyonunun beş üyesi arasında yer aldı. 1917'de Maliye bakan yardımcılığına getirildi ve bir yıl kadar bu görevde kaldı. 1919'da Vü-sûkuddevle kabinesinin imzaladığı İngiliz-İran antlaşmasına şiddetle karşı çıkarak İsviçre'ye gitti. Müşirüddevele kabinesinin davetiyle İran'a döndüğünde Fars eyaleti valiliğine tayin edildi (1921). Kısa bir süre sonra Maliye bakanı, Şubat 1922'de Azerbaycan valisi oldu. Haziran 1923'te Dışişleri bakanlığına getirildiyse de uyumlu çalışmadığı için ekim ayında istifa etti; Şubat 1924'te Tahran halkının oyları ile meclise girdi. Aralık 1925'te, Ruslar'ı ülkeden çıkaran ordu kumandanı Rızâ Han Pehlevî meclisin de zoraki onayı ile saltanatı Ahmed Şah Kaçar'dan kendisine intikal ettirmeyi başardı. Musaddık, meşrutiyetin bütün olumlu sonuçlarını ortadan kaldıracak olan bu istibdat hareketini, meclisin tamamen baskı ve terör ortamında cereyan eden bir oturumunda bazı arkadaşlarının desteğiyle sert bir şekilde protesto etti ve Rızâ Han'a cephe aldı. Bu yüzden bütün görevlerinden uzaklaştırılınca vaktini sadece mecliste yeteneksiz ve liyakatsiz bakanlara muhalefet etmeye, halkın durumuyla ilgili konularda çalışmalar yapmaya ayırdı. Musaddık'ın bu tutumu, onun 1930'lu yıllarda Ahmedâbâd'daki şahsî mülkünde 1936 yılına kadar zorunlu ikamete tâbi tutulmasına ve Rızâ Şah'ın son dönemlerinde bir süre hapse atılmasına sebep oldu. Rızâ Şah'ın 1941'de oğlu Muhammed Rızâ lehine tahttan çekilmesinin ardından zorunlu ikamet cezası kaldırılan Musaddık 1943 seçimlerine hazırlanmaya başladı ve Tahran'dan seçilerek yeniden meclise girdi.

Musaddık önce, parlamentonun onayı olmadan yabancı şirketlere petrol üzerinde imtiyaz tanınmaması hakkındaki kanunun çıkmasını sağladı (1944). 1947 seçimlerinin serbest bir ortamda gerçekleştirilmesi için mücadele başlattı; mücadelesinin neticesiz kaldığını görünce seçimleri boykot etti. Anayasanın bazı maddelerinin meclis tarafından şahın yetki ve kontrolünü arttıracak şekilde değiştirilmesine şiddetle karşı çıktı ve böyle bir meclisin kararlarının geçersiz olduğunu söyledi. 1949 yılı sonbaharında yeni seçimler yaklaşırken Muhammed Rızâ Şah Pehlevî'nin diktatörlüğünü onaylamayan muhalif kuruluşların katıldığı Cephe-i Millî'yi kurdu. Bu arada seçimleri kazanıp yine mec-

Muhammed Musaddık'ın el yazısı ve imzası

lise girmeyi başardı. Verdiği uzun bir mücadelenin ardından petrolün ve petrol endüstrisinin millileştirilmesine ve işletilmesine dair kanunun meclisten geçmesini sağladı; aynı yıl meclis tarafından başbakanlığa seçildi (1951).

Musaddık'ın başbakanlıktaki ilk icraatı petrolün millileştirilmesiyle ilgili kanunu uygulamaya koymak oldu. İngilizler'in tehditlerine boyun eğmeden İran petrollerini elinde tutan Anglo-Iranian Oil Company'yi tasfiye ederek İngiliz teknisyenlerin yurt dışına çıkardığı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ile Lahey Adalet Divanı'nda icraatını savunan konuşmalar yaptı; bu başarılarından dolayı *Time* dergisi tarafından yılın devlet adamı seçildi. 17 Temmuz 1952'de çıkar çevrelerinin baskısı sonucu istifa etmek zorunda kaldı. Milliyetçilerin ve komünist Tudeh Partisi'nin başlattığı isyanlar üzerine 22 Temmuz günü tekrar başbakanlığa getirildi ve Savunma bakanlığı da onun uhdesine verildi. Musaddık ordudaki muhalif subayları görevinden uzaklaştırdı; şah da 16 Ağustos 1953'te Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin gizli planlarına uygun olarak onu azlettiğine dair bir kararname yayımladı. Musaddık, halkın desteğiyle bu kararı akamete uğratıp şahı Roma'ya kaçmak zorunda bıraktıysa da sokak gösterilerinin üçüncü günü Amerikan ve İngiliz istihbarat örgütleriyle iş birliği yapan General Fazlullah Zâhidî'nin düzenlediği bir hükümet darbesiyle iktidardan düşürülerek tutuklandı (20 Ağustos 1953); şah da yeniden İran'a döndü. Yargılanan ve 21 Aralık 1953 tarihinde önce idam cezasına çarptırılan, ardından cezası üç yıl hapse çevrilen Musaddık hapisneden çıktıktan sonra uzun süre Ahmedâbâd'daki evinde göz hapsinde tutuldu. 5 Mart 1967'de Tahran'da vefat etti ve Ahmedâbâd'daki evinin bahçesinde toprağa verildi.

Başbakanlık yaptığı süre içinde maaş alamadığı gibi başbakanlık kurumunun mas-

raflarını da bizzat üstlenen Musaddık, XX. yüzyıl İran tarihinin en önemli devlet ve siyaset adamlarındandır. Özellikle şahlık aleyhtarı tutumu ve İran halkının petrol-den daha fazla yararlanması yönündeki çabaları onu İran tarihinde özel bir mevkiye yerleştirmiştir. Uzun süre aktif siyaset içerisinde yer almasına rağmen birçok eser telif eden Musaddık'ın başlıca çalışmaları şunlardır: *La testament en droit musulman (secte chyite)* (doktora tezi, Paris 1914), Farsça tercümesi: *Vaşıyyet der Hukûk-ı İslâm* (Tahran 1377 hş.); *Muhtaşarî ez Hukûk-ı Bârlamâni der İrân u Urupa* (Tahran 1302 hş.); *Mecmû'a-i Uşûl-i Muhakemât-ı Hukûkî* (haz. Ahmet Kemânger, Tahran 1333 hş.); *Destûr der Mehakim-i Hukûkî* (Tahran 1293/1332 hş.); *Kâpitûlasiyûn u İrân* (Tahran 1332 hş.); *Uşûl ü Kavâ'id u Kavânîn-i Mâliyye der Memâlik-i Hârice ve İrân* (haz. İzzetullah Sehâbî, Tahran 1344); *Mükâtebât-ı Muşaddık-ı Telâş Berâ-yı Teşkil-i Cebhe-yi Millî-yi Sevvum* (Tahran 1354 hş.); *Takrîrât-ı Muşaddık der Zindân* (Tahran 1359 hş.); *Doktor Muşaddık ve Nuḫhâ-yı Târîhî-i û* (haz. Hüseyin Mekkî, Tahran 1364); *Hâḫrât u Te'elümât-ı Doktor Muḫammed Muşaddık* (haz. İrc Efşâr, Tahran 1365 hş.; Huma Kâtûziyân tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir [*Musaddiq's Memoirs*, London 1988]; *Nâmehâ-yi Doktor Muşaddık* [haz. Muhammed Türkân], Tahran 1374 hş./1995). Bunların yanı sıra başta siyasî ve iktisadî meseleler olmak üzere çeşitli konularda yazılmış pek çok makalesi bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nâmehâ-yi Doktor Muşaddık (nşr. Muhammed Türkân), Tahran 1374 hş., tür.yer.; Fakhreddin Azimi, *Iran: The Crisis of Democracy 1941-1953*, New York 1978, s. 257-338; Ervand Abrahamian, *Iran: Between Two Revolutions*, Princeton 1982, s. 267-280; Celil Büzürgmîr, *Muşaddık der Maḫkeme-yi Nizâmî*, Tahran 1363/1984, s. VIII, XI, XV, ayrıca bk. tür.yer.; *Musaddiq: Iranian Nationalism and Oil* (ed. J. A. Bill – W. R. Louis), London 1988; Homa Katouzian, *Musaddiq and the Struggle for Power in Iran*, London-New York 1990; H. E. Chehabi, *Iranian Politics and Religious Modernism*, London 1990, s. 103-143; Mehîduht Hâfiz Kurânî, *Kitâbsînâsi-yi Târîh-i İrân*, Tahran 1375/1996, s. 426-440; R. M. Burrell, "Musaddık", *EP* (İng.), VII, 653-655; Dihhûdâ, *Luḡatnâme*, XXV/B, s. 557-559; Mark J. Gasiorowski, "Coup d'Etat of 1332S/1953", *EI*, VI, 354-356.

SUÂD PİRÂ – OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

MUSÂFAHA

(bk. TOKALAŞMA).

MUSÂFAHA

(المصافحة)

Meşhur bir musannifin âli isnadındaki râvi sayısıyla, daha sonra gelen bir muhaddisin rivayetindeki râvi sayısının aynı olması anlamında hadis terimi.

Sözlükte "yaymak, açmak, kaplamak; bağışlamak" mânalarındaki *safh* kökünün "müfâale" kalıbından masdar olan *musâfaha* "el sıkışmak, nazikçe dokunmak, selâmlaşmak" gibi anlamlara gelir. Terim olarak meşhur hadis musanniflerinden birinin rivayet ettiği hadisin senedindeki râvi sayısıyla daha sonraki bir dönemde aynı hadisi rivayet eden başka bir muhaddisin şeyhinden veya şeyhinin şeyhinden sonraki râvi sayısının eşit olması halini ifade eder. Bu durumda râvi, o hadisi kendi şeyhinden aldığı gibi aynı sayıda râvi aracılığı ile meşhur musanniften de almış sayılmaktadır. Birbirine karşılaşılan iki kişinin musâfaha etmesi gibi aynı durumdaki iki senedin birbiriyle musâfaha ettiği kabul edilmiştir. Resûl-i Ekrem > Enes > râvi > râvi > râvi > râvi > Müslim şeklindeki bir senedle Resûl-i Ekrem > Enes > râvi > râvi > râvi > şeyh > muhaddis şeklindeki isnad incelendiğinde birinci senedle Müslim Resûlullah'a beş râviyle ulaşmakta, ikinci senedde de muhaddisin şeyhinden sonra senedde beş râvi bulunmaktadır. Bu durumda muhaddis hadisi kendi şeyhinden aldığı gibi Müslim'den de almış ve onunla görüşüp musâfaha etmiş sayılmakta, muhaddisin şeyhiyle Müslim arasında bir müsâvat oluşmaktadır. Eğer râvi sayısı şeyhte değil şeyhin şeyhinde eşitleniyorsa bu takdirde musâfaha muhaddisin şeyhiyle Müslim arasında meydana gelmektedir.

Bir başka tanıma göre musâfaha daha sonraki tabakadan bir muhaddisin, meşhur musanniflerden birinin talebesiyle bir hadisi aynı sayıdaki râvi vasıtasıyla, ancak farklı tarihlerle Hz. Peygamber'den rivayet etmesidir (Ali el-Kârî, s. 628). Bu durumda muhaddisin şeyhiyle musannifin talebesi arasında müsâvat, muhaddisle musannifin talebesi arasında musâfaha gerçekleşmiş olur. Musâfahada senedin mutlaka Resûl-i Ekrem'e ulaşma zorunluluğu yoktur; sahâbî, tâbiî veya tebeu't-tâbiinde birleşmesi de mümkündür. Hz. Peygamber'e ulaşan musâfahayı mutlak âli isnad olarak görülen de vardır (M. Abdürraûf el-Münâvî, II, 246).

Musâfahanın gerçekleşmesi için aynı sayıda râvi tarafından rivayet edilmesi şart koşulan meşhur musannifin isnadının nâzil, daha sonraki bir tabakadan musâfaha hâsıl olan muhaddisin isnadının ise âli olması gerekir. Musâfahaya konu olan isnadın birkaç tabaka sonraya ait olması gerekli sayıldığı için aynı devirde yaşayıp aynı yıllarda vefat eden kimseler arasında musâfaha meydana gelmez. Meşhur musanniflerden zaman itibarıyla uzaklaşıldıkça musâfaha örneği bulmak zorlaşır. Musâfahaya hadis talebesinin hadise ilgisini arttırmak için önem verilmiştir.

Musâfaha ile ilgili olarak Reşid el-Attâr (Ebû'l-Hüseyn Yahyâ b. Ali) *el-Muşâfahât*, Süleyman b. Hamza el-Makdisî *el-Muşâfahât ve'l-muvâfaḫâtü'l-avâli*, Abdülâtîf b. Abdülmün'im el-Harrânî *el-Muşâfahât*, Ömer b. Muhammed b. Mansûr İbnü'l-Hâcib *el-Muşâfahât ve'l-muvâfaḫât ve'l-ebdâl ve eḫâdişü 'avâli*, Ebû Abdullah Muhammed b. İbrâhim el-Makdisî *el-Muşâfahâtü'l-avâli*, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ve Berkânî *Muşâfahâtü Müslim ve'l-Buḫârî* adlı eserleri kaleme almışlardır (Kettânî, s. 356-362).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "şfh" md.; İbnü's-Salâh, '*Ulûmü'l-hadis*, s. 259-260; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muḫiş*, Beyrut 1399/1979, III, 16; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, II, 167; Ali el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuḫbeti'l-fiker* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1415, s. 628-629; M. Abdürraûf el-Münâvî, *el-Yevâkit ve'd-dürer fi şerhi Nuḫbeti İbn Hacer* (nşr. Murtazâ ez-Zeyn Ahmed), Riyad 1420/1999, II, 246-247; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 196; Subhî es-Sâlih, '*Ulûmü'l-hadis ve muşalahuh*, Beyrut 1977, s. 238; Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1985, s. 36, 300-301; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 113; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 274-275; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 356-362.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MUSÂHERE

(bk. SİHRİYYET).

MUSAHHAF

(المصحف)

Birbirine benzeyen harfleri yanlış okunarak nakledilen hadis.

Sözlükte "sayfayı yanlış yazmak veya okumak, benzer harfleri hatalı okuyup rivayet etmek" mânasına gelen *tashif* masdarından sıfat olan *musahhaf* kelimesi, te-